

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ФРАНЦУЗЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ПРО ОБМАН

Павлюк О. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-7821-5269
helen.pavlyuk@gmail.com*

Каніболоцька О. А.

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-9622-0731
kolga1512@gmail.com*

Салтикова Т. О.

*викладач кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6085-302X
t.saltykova2016@gmail.com*

Ключові слова: ідіоматичний вираз, прислів'я, мовна картина світу, образність, емоційне забарвлення, національно-культурний колорит, способи перекладу.

У статті досліджуються особливості перекладу українською мовою французьких фразеологізмів про обман. Об'єктом дослідження є французькі фразеологічні одиниці на позначення обману, їх семантика і взаємозв'язок з українськими відповідниками. Предметом дослідження є способи передачі французьких фразеологічних одиниць про обман українською мовою. Зазначається, що переклад фразеологізмів є одним із найскладніших завдань, що постають перед перекладачем, оскільки переклад ustalених зворотів з мови оригіналу на мову перекладу вимагає від перекладача не лише глибокого знання обох мов, а й культурної обізнаності і нерідко креативності. Зауважується, що не існує універсального підходу до перекладу ідіоматичних виразів, кожен з них створює певні труднощі. Аналіз фактичного матеріалу показує, що кількість фразеологічних одиниць про обман в українській мові набагато більша, ніж у французькій. Попри це, лише для невеликої кількості французьких фразеологізмів про обман знаходяться відповідні еквіваленти і аналоги серед українських фразеологічних одиниць. Фразеологічний спосіб перекладу еквівалентом або аналогом застосовується до фразеологізмів, що містять спільні міжмовні елементи, зокрема ті, що мають античне, біблійне, міфологічне, історичне походження, оскільки структура і значення таких фразеологізмів в обох мовах, як правило, співпадають. Серед фразеологічних одиниць про обман, які відбивають французький національний світогляд, українські еквіваленти майже відсутні. Під час перекладу аналогом у мові пе-

рекладу зберігається фразеологічне значення, стилістична забарвленість, оцінність. Частковий аналог трапляється частіше. Серед нефразеологічних способів перекладу найчастіше використовуються лексичний і описовий переклад, калькування і переклад коментарем серед розглянутих прикладів трапляються рідко. До закономірних втрат у разі описового перекладу належать образність, експресивність і культурно-національні особливості компонентів фразем. Підкреслюється важливість дослідження зв'язку між фразеологічними одиницями української мови й іноземних мов з метою укладення фразеологічних перекладних словників.

PECULIARITIES OF TRANSLATING FRENCH PHRASEOLOGY ABOUT DECEPTION INTO UKRAINIAN

Pavliuk O. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Second Language Teaching Department
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7821-5269
helen.pavlyuk@gmail.com*

Kanibolotska O. A.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Second Foreign Language Teaching
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9622-0731
kolga1512@gmail.com*

Saltykova T. O.

*Lecturer at the Second Language Teaching Department
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6085-302X
t.saltykova2016@gmail.com*

Key words: *idiomatic expressions, proverbs, linguistic worldviews, imagery, emotional connotations, national and cultural features, methods of translation.*

The article examines the peculiarities of translating French phraseological units related to deception into Ukrainian. The study focuses on French phraseological units denoting lies and deception and their interrelation with Ukrainian equivalents, as well as their semantics. The study explores the methods used to translate French phraseological units denoting deception into Ukrainian. It is recognised that translating phraseological units is one of the most challenging tasks for translators, as translating fixed expressions from one language to another requires an advanced knowledge of both languages, cultural awareness, and often creativity. There is no universal approach to translating idiomatic expressions; each one presents its own challenges. Analysis of the factual material reveals that Ukrainian has a much larger number of phraseological units related to deception than French. However,

only a small proportion of French phraseological units about deception have equivalents or analogues among Ukrainian ones. The phraseological translation method involving equivalents or analogues is applied to phraseological units containing common interlingual elements, particularly those of ancient, biblical, mythological or historical origin. This is because the structure and meaning of such units are usually the same in both languages. There are hardly any Ukrainian equivalents of phraseological units about deception that reflect the French national worldview. Using an analogue for translation preserves the meaning, stylistic colouring and evaluation of the phrase in the target language. A partial analogue is more common. According to the examples reviewed, among non-phraseological translation methods, lexical and descriptive translation are the most common, while calquing and commentary translation are the least common. Inevitably, descriptive translation involves the loss of figurativeness, expressiveness, and the cultural and national peculiarities of phrase components. The importance of studying the relationship between phraseological units in Ukrainian and in other languages in order to compile phraseological translation dictionaries is highlighted.

Постановка проблеми. Кожна розвинена мова, як відомо, нараховує у своєму складі значну кількість фразеологічних одиниць (ФО). У фразеології знаходять відображення уявлення, в яких проявляється мудрість народу та його здоровий глузд і водночас обмеженість і забобони повсякденної свідомості. ФО відбивають культуру народу, його побут і традиції, звички, історію та географію країни. Ці стійкі звороти нерідко стосуються предметів, місцевих рослин, тварин та їхньої поведінки, значущих історичних та відомих літературних персонажів тощо. Чимало з них описують дії брехунів, види та прийоми обману, типи брехні та її носіїв, їхні вікові, професійні та інші особливості, еталони обману та брехунів, надають оцінку діям останніх.

Явище брехні досліджується криміналістикою, психолінгвістикою, психологією. Так, наприклад, у своїй роботі *Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації* О. Баришполец досліджує феномен брехні в його різних проявах, аналізує вияви брехні в людському бутті: «Спроби неупереджено осмислити сутність феномена брехні час від часу здійснюються дослідниками різних країн. Потреба в цьому виникає через масове використання брехні. Брешуть діти, зводячи часто нанівець зусилля педагогів і батьків. Брешуть дорослі також не заради спортивного інтересу. А наскільки винахідливі всілякі прохіндеї в корисливих спробах ошукати людину, погріти руки в чужих кишнях. А надто – в душах» [Баришполец, 2013, с. 11]. Фразеологізми на позначення брехні, обману властиві кожній національній мові, оскільки ця людська риса завжди була притаманна представникам всіх національностей.

В українській мові слово *обман* має значення «неправдиві слова, вчинки, дії і таке інше; невідповідність істині; те, чого немає насправді; брехня, а також хибне сприйняття дійсності, зумовлене

неправильним, викривленим відображенням її органами чуття; омана»; *обманювати* означає «словами, вчинками або діями вводити в оману кого-небудь; обдурювати; не виконувати своїх обіцянок, порушувати слово; діяти нечесно, вдаватися до обману, шахрайства щодо кого-небудь; ошукувати; *перен.* не справджувати чийх-небудь сподівань; порушувати подружню вірність, зраджувати» [Бусел, 2005, с. 810]. Подібні значення мають французькі лексеми *mensonge, mentir* [TLFi].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки мова, як і кожне суспільне явище, безперервно розвивається, разом з нею в постійному русі перебуває і її фразеологічний фонд. Фразеологія національної мови збагачується і вдосконалюється, вбираючи у себе безцінні скарби із приказок і прислів'їв, афоризмів і професіоналізмів, анекдотів, дотепів і каламбурів, мовних штампів і кліше – коротше кажучи, з усього того, що впродовж багатьох віків плекає і зберігає у своїй пам'яті носій мови – народ [Білоноженко, 1993, с. 3].

Переклад фразеологізмів та розмовних кліше є одним із найскладніших завдань, що постають перед перекладачем. Оскільки переклад усталених зворотів з мови оригіналу на мову перекладу вимагає від перекладача не лише глибокого знання обох мов, а й культурної обізнаності і нерідко креативності.

Французька й українська мови належать до різних груп індоєвропейської сім'ї, романської і слов'янської відповідно. Фразеологія цих мов найбільш повно та різноманітно віддзеркалює культурно-національну картину світу, що відбиває об'єктивну дійсність у сьогоденні та історичному минулому. Труднощі перекладу франкомовних фразеологізмів українською мовою пов'язані не тільки з розбіжностями будови французької та української мов, але й насамперед з особливим статусом фразеологічних зворотів – нарізноо-

формлених, але семантично цілісних і синтаксично неподільних мовних знаків.

А. Капра пояснює складність перекладу усталених зворотів тим, що їхня метафорична природа, їхнє традиційне та емоційне значення є настільки ж важливими аспектами, наскільки й важкими для вирішення. Можна сказати, що сфера перекладу розкриває справжню природу виразів, які, мабуть, слід пам'ятати, визначаються як «ідіоматичні» саме в зіставному підході з іншими мовами. Специфікою цих виразів є їхня належність до певної культури, а отже, переклад певного бачення світу через культурні метафори та символи – та їх використання – стратегії висловлювання, гра слів – становлять «неминучу пастку» під час перекладу [Capra, 2017].

Як зазначає А. Дуйар, переклад ідіоматичних виразів та розмовних термінів є одним із найскладніших завдань у мовній роботі. Переклад ФО вимагає не лише знання мови, а й культурної обізнаності, креативності та глибокого розуміння обох мов. Не існує універсального підходу до перекладу ідіоматичних виразів, кожен з них створює певні труднощі. Гарний перекладач повинен бути гнучким, інтуїтивним, здатним швидко мислити та знаходити найкращий спосіб передати зміст, не втрачаючи духу мови оригіналу [Duyar, 2024]. У вихідній мові є фрази, що відбивають культурну ідентичність, світогляд народу, історичні факти та особливості географії країни. Ці стійкі звороти є поширеними або значущими саме в цій культурі, але маловідомими або зовсім невідомими мовцям цільової мови.

Шляхи перекладу фразеологічних зворотів з іноземної мови на українську, особливості та труднощі цього процесу, переклад ФО у складі літературних творів, переклад фразеологізмів з певним компонентом або певного тематичного блоку, усталені звороти різних дискурсів і стилів привертають увагу науковців. Останніми роками на різному матеріалі питання перекладу фразеологізмів висвітлювали О. Блашків, Л. Ковальчук, Н. Венжинович, І. Гаврилова, О. Дембровська, Л. Данилюк, Н. Рябокін, О. Коваленко, Т. Купцова, І. Колієва, О. Левчук, Н. Петровська, І. Раєвська, О. Гринько, Г. Савчук, Л. Сливка, К. Філатова та інші. Більшість робіт стосуються перекладу з англійської та німецької мов.

Слід зазначити, що особливості образної мотивації у структурі значення ФО є важливими для з'ясування фрагментів національної мовної картини світу. Нині в Україні є потреба в дослідженні зв'язку між ФО української мови й іноземних мов з метою укладення фразеологічних перекладних словників.

Метою статті є аналіз особливостей перекладу з французької мови українською фразеологічних

одиниць про обман. Для реалізації мети визначено такі **завдання**: зробити добірку французьких фразеологізмів про обман, проаналізувати їх семантичні особливості; дослідити способи перекладу таких фразеологізмів українською мовою; виявити можливі труднощі, що виникають під час перекладу таких одиниць, і окреслити ефективні стратегії їх подолання.

Об'єктом нашої розвідки є французькі фразеологічні одиниці на позначення обману, їх семантика і взаємозв'язок з українськими відповідниками. **Предметом** розвідки є способи передачі французьких фразеологічних одиниць про обман українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення повноцінного перекладу фразеологізму залежить від співвідношення між одиницями мови оригіналу та мови перекладу: ФО може мати в мові перекладу точний відповідник (еквівалент), що не залежить від контексту, може бути передана в мові перекладу тим чи тим аналогом, зазвичай з деякими порушеннями повноцінного перекладу, або може передаватися в мові перекладу нефразеологічними засобами. Безумовно, найкращим способом перекладу ФО є фразеологічний, що передбачає пошук і підбір еквіваленту або аналогу.

Еквівалентами перекладаються переважно фразеологізми, що належать до інтернаціонального культурного фонду, мають спільне джерело – античне, біблійне, міфологічне, історичне тощо. Наприклад, загальновідомий вираз *offrir un cheval de Troie* і його український еквівалент *подарувати троянського коня* означають «зробити удаваний подарунок, який несе приховану загрозу». Ці фрази походять із міфу про Троянську війну, в якому греки змогли здобути перемогу над троянами завдяки підступному дарунку. «Троянський кінь» став символом обману та ризиків, пов'язаних із довірою.

Вирази *larmes de crocodile* (Rey, 243) – *крокодилячі сльози*; *verser des larmes de crocodile* (Rey, 243) – *лити крокодилячі сльози* в обох мовах позначають нещирі сльози, фальшивий, нещирий або лицемірний прояв з метою обманути, прояв лицемірства, нещирості. Крокодил став символом лицемірних сліз: за стародавніми повір'ями, поїдаючи свою здобич, він її оплакував. Насправді вислів сходиться до давньої греко-латинської легенди, згідно з якою нільські крокодили приваблювали наївних людей стогонами.

Слід одразу зазначити, що в українській фразеології практично відсутні еквіваленти французьким фраземам тематичної групи «обман».

Порівнюючи фразеологізми про брехню у французькій та українській мовах, можна зазначити, що переклад аналогом, повним чи неповним,

є доволі частим. Розглянемо кілька прикладів. У компаративних усталених зворотах французької мови переважно обман аналогізується до осіб або до предметів, але також до іншої дії: розмовна дієслівна фразема, що позначає «безперервно брехати», *mentir comme on respire* (Rey, 512). *Il ment comme il respire* має еквівалент *бреше, як дихає*; а також чимало аналогів зі зміненим образом *Бреше, як пише*; *Бреше, як вовну чеше*; *Бреше, як гребінцем чеше*; *Бреше, як по воді бреде*; *Бреше, як по воді вилами пише*; *Бреше, як чеше, тільки лускотить*; *Бреше, як шовком шиє*; *Бреше, як хліб з маслом їсть*; *Бреше, як помелом мете*. Або зі збереженням образу, але зміною структури *Як не брехне, так не дихне*; *Що дихне, то брехне*; *Як ступне, так і збрехне*. Ключовим елементом у перекладі ідіоматичних виразів є визнання існування прямого еквівалента в мові перекладу. Коли дві культури мають схожий досвід, вони часто розвивають подібні форми вираження.

Розглянемо дієслівні фраземи *mentir comme un arracheur des dents* (Rey, 512) – безсоромно, нахабно брехати, як стоматолог, який, щоб залучити чи утримати пацієнтів обіцяє, що лікування буде безболісним; *mentir (або menteur) comme un valet, comme un laquais* (D.Ac) – брехати, як прислуга, як лакей, «брехати нахабно, звично»; *mentir comme panegyrique* (D.Ac) – брехати, як панегірик; *mentir comme une épître dédicatoire* (D.Ac) – брехати, як присвята; *mentir comme une oraison funèbre* – брехати, як надгробна промова. Вони можуть бути перекладені українськими відносними аналогами, з подібною конструкцією «дієслово + як + іменник», але зі зміною образу: *Бреше, як ніп у церкві*; *Бреше, як Сірко на вітер*; *Бреше, як рябий (як рудий) собака*; *Бреше, як собака (як пес, як рябо)*; *Бреше, як собака на висівки*; *Бреше, як попова собака*; *Бреше, як москаль*! Компоненти «Сірко» та «москаль» вносять національно-культурне забарвлення.

Французька субстантивна розмовна фразема *menteur comme un soutien-gorge* (Rey, 733), в якій брехун порівнюється з елементом жіночої нижньої білизни, що не тільки захищає і підтримує груди, але й надає їм ефектної форми, може бути перекладена дієслівною фразею *бреше, як календар* – раніше публіку заохочували купувати календар тим, що в ньому друкувались неправдиві (вигадані) прогнози погоди. Переклад з однієї мови іншою неможливий без граматичних трансформацій. Граматичні трансформації передбачають перебудову речення, зміни синтаксичного і морфологічного порядку, що спричинені переважно граматичними чинниками, мовними відмінностями.

Французька фразема *conte de grand-mère* має аналог в українській мові – фразеологічне сполучення *бабусині казки*; синонімічні їй фраземи *conte*

de bonnes femmes, conte de vieille, conte en l'air, conte à dormir debout (D.Ac), що також мають значення «неправдива історія», можуть мати лексичний переклад «неправда», «брехня», «розказні».

Фразема *Toute vérité n'est pas bonne à dire* (Expressio) зазначає, що іноді краще збрехати, щоб нікого не образити; брехня може мати свої переваги; є правда, яку краще приховувати, щоб нікому не зашкодити. Її аналогом в українській мові є *Умій сказати, умій і змовчати*.

ФО *En dire de belles, de bonnes, de fortes, de raides, de vertes, de toutes les couleurs* (Rey, 283) – мають значення «розповідати щось неподібне до правди», їхніми аналогами є *Намолоти (наговорити, наказати) сім мішків (три мішки) гречаної вовни (і всі неповні)*; *Наказати (наговорити) на вербі гзуші (на осипі кислій)*; відповідно, переклад ФО *En entendre de belles (або de bonnes, de raides, de toutes les couleurs)* – «наслухатись чогось неподібного до правди» може бути *Набалакав (наказав, наговорив) (мені) повен (цілий) міх (мішок)*; *Набалакав (наказав, наговорив) (мені) сім мішків гречаної (три міхи козячої) вовни*; *Набалакав – і в торбу не забереши*.

Частковими аналогами фраземи *Il ne ment jamais s'il n'ouvre la bouche* (D.Ac), що дослівно означає «він не бреше, якщо не відкриває рота», є українські ФО *Як не брехне, так не дихне*; *Як ступне, так і збрехне*.

Розглянемо французьке прислів'я *On attrape plus vite un menteur qu'un voleur*, котрому в українській мові за змістом відповідає *Брехня стоїть на одній нозі, а правда на двох*. Хоча образність відрізняється, обидва вирази передають одну й ту саму основну ідею, що брехня викривається дуже швидко, її легко вловити. Адекватний переклад дозволяє зберегти суть речення, навіть коли образність доводиться змінювати.

Прислів'я *On ne peut empêcher le chien d'aboyer ni le menteur de mentir*. (Intern@ute) може бути перекладене дослівно *Не можна заборонити ані собаці лаяти, ані брехуну брехати* або аналогом *Великої треба хустки, щоб зав'язати людям усти*.

Застаріла дієслівна фразема *donner le fil à quelque chose* (Rey, 364) натякає на те, що ножі спеціально наточують перед продажем, отже, зворот має значення «прикрасити, обдурити, щоб краще продати», його український відповідник *Не підмажеш – не поїдеш*. Для адекватної передачі фразеологізмів необхідно насамперед добре розуміти їхній зміст, адже заміна окремих компонентів ФО мови-оригіналу не спричиняє негативного впливу на ступінь точності і навіть, навпаки, робить переклад змістовним, емоційно забарвленим.

Вирази *Ne pas avoir l'air d'y toucher*; *Sans avoir l'air d'y toucher* (Rey, 761) мають значення «зловмисні або збочені дії з невинним виглядом; при-

ховувати свою гру»; їхній український відповідник *робі́ти / зробі́ти ві́гляд* менш образний.

Нефразеологічними способами перекладу, як відомо, є калькування, лексичний переклад, описовий переклад та коментар.

Калькування є запозиченням слів, виразів, речень відповідної мовної одиниці, тобто спосіб дослівної передачі фразеологізму, використовується у випадку, коли в цільовій мові еквівалент або аналог вихідної ФО відсутні. Слід зазначити, що цей спосіб використовується, якщо калька є легко зрозумілою адресату. Так, прозорим є образ брехуна у французькому прислів'ї *Il faut qu'un menteur ait bonne mémoire*, добра пам'ять йому необхідна, щоб він сам собі не суперечив, отже, калька *Брехуну треба мати гарну пам'ять*, *Брехуну слід пам'ятному бути* є зрозумілою носіям української мови. Калька передає образність фразеологізму, але не завжди в мові перекладу їй можна надати форму прислів'я. Як відносний аналог можна запропонувати український вираз *Брехав багато, а перебрехати не вміє*, що натякає на необхідність пам'ятати сказане.

Також калькою ФО *jouer double jeu* (Rey, 451) «діяти дволично, лицемірно, обманюючи» є фразема *грати двоїсту гру* та її варіант *вести подвійну гру*, але в українській мові наявні також численні аналоги *торгувати на два базари*, *сидіти між двома стільцями*, *сидіти на двох стільцях*, *жити на дві хати*, *їздити на двох конях*. Додатковим значенням числівника «два» у цих зворотах є відсутність єдності; різні, нерідко суперечливі, риси предмета чи особи свідчать про хитрість, лицемірство, що ведуть до обману.

Вираз *plaider le faux pour savoir le vrai* (Rey, 627), що з'явився наприкінці XVIII століття і використовується, коли хтось навмисно говорить іншому неправду з метою змусити того відкрити правду, і синонімічний йому зворот *prêcher le faux pour savoir le vrai* можуть бути перекладені описово «збрехати самому, щоб дізнатись правду».

Лексичний переклад дієсловом «лицемірити» може бути застосований до фраземи *faire le bon apôtre* (Rey, 27), тобто робити щось з виглядом лицемірної доброти, нещирого тепла, з оманливим виглядом захисника, покровителя.

До дієслівних усталених зворотів, пов'язаних із нав'язаним вимушеним переміщенням, яких є чимало, і що образно називають обманні дії, шахрайство, ми також застосовуємо лексичний переклад «обдурити»: *розм. mener en barque* (Rey, 56); *faire monter à l'arbre* (Rey, 29); *mener (emmener, faire aller) qqn en bateau* (Rey, 59); *monter un bateau à qqn* (Rey, 59–60); ідея останньої фраземи полягає у створенні плану обману або маніпулювання людьми.

Дієслівна ФО *rouler (quelqu'un) dans la farine* (intern@ute) – «обдурити», «ніддурити», що передбачає «застосувати хитрість, щоб приховати щось від людини, яку обманюєш». Вважають, що цей вислів походить від гри слів між переносним значенням «rouler», що означає «обманювати» (*rouler* – катати когось), і *la farine*, що використовувалося для гриму артистів та інших маскувань, що вважалось обманним; *se faire rouler dans la farine* – бути обдуреним оманливими обіцянками; *rouler quelqu'un* – дурити когось, вводити в оману. Як аналоги цим ФО можна запропонувати українські *обвести (обкрутити, обернути) (навколо, довкола і т.ін.) п'яльця кого; несхв. водити / поводити за ніс (за нóса) кого*. Національний колорит фразеологізмів насамперед пов'язаний з їхньою образністю, котра є результатом відображення навколишнього світу у свідомості носіїв мови.

Дієслівна фразема *jouer du pipeau* має значення «брехати, щоб звабити когось» (*le pipeau* – дудочка); до пов'язаних з нею зворотів застосовуємо лексичний переклад *c'est du pipeau* – «брехня». І навпаки, *ce n'est pas du pipeau* – «правда» (Rey, 623).

Застарілий зворот *endormir le mulot* (Rey, 535), що дослівно означає «приспати лісову мишу», перекладаємо одним словом «збрехати» або аналогом «присипляти / приспати пильність», в обох способах перекладу втрачається образність французької ФО, що містить натяк на птахів, які кружляють навколо гризунів, щоб зачарувати та знехитомити їх, метафора встановлює зв'язок брехні з живою природою. Як зазначає А. Дуйар, ідіоматичні вирази є чудовим прикладом того, чому дослівний переклад не завжди працює. На думку дослідника, у таких випадках значення ідіоми набагато важливіше, ніж фактично використані слова. Перекладач повинен передати це значення, навіть якщо це означає повну відмову від оригінальних слів [Duyar, 2024].

Застарілий компаративний фразеологізм *tenu comme un compte de cuisinière* (Rey, 205) містить алюзію на те, що куховарки з метою отримати зиск зазвичай вказують своїм господарям і замовникам більшу ціну за продукти, тобто дурять; перекладаємо «брехливий, як рахунок кухарки» або застосовуємо лексичний переклад «брехливий».

Застарілий дієслівний усталений зворот *donner, vendre le (un) canard à (la) moitié* (Rey, 125) перекладаємо «надурити», оскільки зрозуміло, що продати качку наполовину – це зовсім не продати її.

До застарілої дієслівної фраземи *tromper foin en corne* (Rey, 373) застосовуємо лексичний переклад «дурити». У Середньовіччі зазвичай про небезпечних биків сигналізували, прив'язуючи жмут сіна до їхніх рогів. З XVI століття цей вираз означає «продавати погану тварину,

обмануючи покупця». Із цим пов'язують вислів *avoir les cornes*, що означає «бути рогоносцем», тобто бути обманутим. Роги є ознакою обманутого чоловіка, українські фраземи *носити рога*, *мати рога*; *наставити рога* є калькою французьких ФО *porter des cornes*, *planter des cornes à qqn* (Rey, 218), які також можуть бути перекладені «рогоносець». Взагалі, образ рогатого чоловіка, якого обманює його жінка, відомий багатьом мовам. Компонентом цього фразеологізму є лексема *cornes*, яка позначала чоловічу статть. Вислів використовували ще у XV столітті, коли хотіли висміяти когось за допомогою дієслова *escorner*, яке показує, що когось обманюють (Intern@ute). В. Білоноженко зауважує, що набуття компонентами фразеологічної одиниці нових, фразеологічно зумовлених значень належить до найбільш цікавих явищ у сучасній фразеології. У цьому випадку спостерігається тенденція до стягування фразеологізму в одне слово, до гармонії форми і змісту, до вираження цілісного значення єдиною цілісною структурою. А найпоширенішим різновидом фразеологічного натяку є вживання компонента традиційного фразеологізму поза цим фразеологізмом, внаслідок чого такий компонент набуває фразеологічно зумовленого значення [Білоноженко, 1989, с. 137–138].

Якщо французькі ФО не мають еквіваленту або аналогу, а калька може привести до непорозуміння, потрібно використовувати описовий переклад з поясненням змісту одиниці за допомогою вільного сполучення слів.

Описовий переклад словосполученнями «дуже лицемірний», «наскрізь фальшивий», «фальшивий до нутра кісток» застосовуємо до ад'єктивного усталеного звороту *faux comme un jeton* (Rey, 352); жетони, що нагадували монету, насправді не виготовлялись із дорогоцінного металу, а лише імітували його. Відповідно, однією лексемою «лицемір» перекладається розмовна фразема *faux jeton*.

Застарілий вислів *raconter des balancoires* (Rey, 50) – брехати, розповідати вигадані історії, «розповідати казки»; розмовне *c'est de la balançoire* – «казочки» (*des balancoires* – гойдалки). Описово також перекладаються застарілі фраземи (*En mentir par la gorge* (Rey, 512), *En avoir menti par la gorge*, *mentir par la gueule* – «нахабно брехати»).

Прислів'я, подібні за конструкцією і за значенням, *À fourbe, fourbe et demi. A trompeur, trompeur et demi; À menteur, menteur et demi* (D.Ac) «дозволяють» брехати тому, хто вам бреше, свідчать, що брехуни трапляються дуже часто, дослівно «На (одного) брехуна півтора». Отже, французький фразеологізм замінюється в українській мові словосполученням, що адекватно передає його зміст.

Французькі прислів'я свідчать, що вживання таких слів, як *peut-être* – «можливо», *presque*, *quasi* – «майже», «нібито», роблять брехню ніби

правдою: «*Peut-être*» *garde les gens de mentir, presque et quasi empêchent de mentir* (D.Ac), вони можуть бути перекладені описово «Сказав «можливо», отже, не збрехав».

Фразему *A beau mentir qui vient de loin* (Rey, 512) перекладаємо описово «Легко тому брехати, кого неможливо перевірити» або відносними аналогами *Добре тому брехати, хто за морем бував*; Ласкаво тому брехати, хто за морем бував. У те, що мало подібне до правди, завжди легше віритися; той, хто приїхав здалеку, добре вміє розповідати історії, які ніхто не може перевірити.

Вираз *Proverbe ne peut mentir* (D.Ac) дослівно означає «прислів'я не бреше», має аналог в українській мові *Нема приповідки без правди*; але протилежне за значенням *faire mentir le proverbe* (Expressio) свідчить про виняток, що підтверджує правило, і перекладається описово «спростувати прислів'я», тобто довести, що те, що воно виражає, є хибним.

По-різному можуть бути перекладені подібні за конструкцією, але з різними еталонами чесності ФО: дослівний переклад застосовуємо до фразем *sœur ne peut mentir* (Intern@ute) – *серце не може брехати*; образ прозорий, те, що велить нам серце, не може бути поганим; *nature ne peut mentir* (D.Ac) – *природа не може брехати*; до усталеного звороту *bon sang ne saurait mentir* (Expressio), що вказує на прояв у дітей батьківських якостей та вад, добираємо український аналог *Який батько, такий син*, хоча український аналог вживається скоріш, коли йдеться про вад, що діти наслідують від батьків.

Фразема *Votre (ton, son) nez remue* (Rey, 545) вимагає коментаря. За народними уявленнями французів, якщо ваш ніс рухається або стає довшим, росте, ви брешете. Ми чули фразу «Ніс у Піноккіо росте, коли той бреше», чухання носа також вважається сигналом брехні у невербальній комунікації, але такі асоціації не властиві українській культурі.

Висновок і перспективи подальших розробок. Слід зазначити, що кількість фразеологічних одиниць про обман в українській мові набагато більша, ніж у французькій. Попри це, лише для невеликої кількості французьких фразеологізмів знаходяться відповідні еквіваленти і аналоги серед українських ФО. Щодо фразеологізмів зі спільними компонентами-інтернаціоналізмами (античними, біблійними, міфологічними, історичними тощо), їх структура і значення, як правило, співпадають. Фразеологічним одиницям про обман, котрі відбивають французький національний світогляд, українські еквіваленти майже відсутні. У разі перекладу аналогу у мові перекладу зберігається фразеологічне значення, стилістична забарвленість, оцінність. Серед представлених аналогів частіше трапляється частковий. Нерідким є лексичний спосіб перекладу, описовий переклад; калькування і

переклад коментарем серед розглянутих прикладів трапляється рідко. До закономірних втрат у разі описового перекладу належать образність та культурно-національні особливості компонентів фразем. Перспективним видається подальше вивчення способів перекладу тематичних груп французьких фразеологізмів українською мовою і складання посібника з фразеології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баришполец О.Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.
2. Білоноженко В.М., Гнатюк І.С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ : Наукова думка, 1989. 156 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ–Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Прислів'я та приказки. Про брехню. URL: https://porokhivnytsya.com.ua/2016/11/09/trykazyk_brehnia/ (дата звернення: 22.05.2025).
5. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В.М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2008. 1104 с.
6. Capra A. «Traduttore traditore: de la possibilité de traduire les expressions figées en littérature», *Textes et contextes*, 5/2010, publié le 21 Novembre 2017. Droits d'auteur : Licence CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). URL: <https://preo.ube.fr/textesetcontextes/index.php?id=237> (дата звернення: 30.05.2025).
7. Duyar A. Faire face à la complexité de la traduction d'expressions idiomatiques. Publié le 23 sept. 2024. URL: <https://www.motaword.com/fr/blog/navigating-the-complexity-of-translating-idioms> (дата звернення: 22.05.2025).
8. Dictionnaire de l'Académie française, 9e édition (actuelle). (D.Ac). URL: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9F0588> (дата звернення: 22.05.2025).
9. Expressio: Les expressions françaises décortiquées. URL: <https://www.expressio.fr/expressions> (дата звернення: 22.05.2025).
10. Intern@ute: expressions. URL: <https://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise> (дата звернення: 22.05.2025).
11. Rey A., Chantreau S. Dictionnaire d'expressions et locutions. Le Robert, 1993. 888 p.
12. TLFi : Trésor de la langue Française informatisé. ATILF – CNRS & Université de Lorraine. URL: <http://atilf.atilf.fr/> (дата звернення: 22.05.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.06.2025.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.07.2025.

Дата публікації: 02.10.2025.

REFERENCES

1. Baryshpolets, O.T. (2013). Brekhnya v informatsionomu prostori ta mizhosoboviy komunikatsiyi: monohrafiya [Lies in the information space and interpersonal communication: monograph]. Natsionalna akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny, Instytut sotsialnoyi ta politychnoyi psykhohihiyi. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].
2. Bilonozhenko, V.M., Gnatyuk, I.S. (1989). Funktsionuvannya ta leksykohrafichna rozrobka ukrainskykh frazeolohizmiv [Functioning and lexicographic development of Ukrainian phraseologisms]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005). [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / [ukladach i holov. red. Busel V.T.]. Kyiv: Irpin VTF «Perun» [in Ukrainian].
4. Slovnyk frazeolohizmiv ukrayins'koyi movy (2008). [Dictionary of phraseology of the Ukrainian language] / ed.: V.M. Bilonozhenko and others, Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
5. Prysliv'ya ta prykazky: Pro brekhnyu [Proverbs and sayings: About lies]. Retrieved May 22, 2025 from: https://porokhivnytsya.com.ua/2016/11/09/trykazyk_brehnia/ [in Ukrainian].
6. Capra, A. (2010). «Traduttore traditore: de la possibilité de traduire les expressions figées en littérature», *Textes et contextes*, 5, publié le 21 Novembre 2017. Droits d'auteur: Licence CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Retrieved May 30, 2025 from: <http://preo.ube.fr/textesetcontextes/index.php?id=237>.
7. Duyar, A. (2024). Faire face à la complexité de la traduction d'expressions idiomatiques. Retrieved May 09, 2025 from: <https://www.motaword.com/fr/blog/navigating-the-complexity-of-translating-idioms>.
8. Dictionnaire de l'Académie française, 9e édition (actuelle). (D.Ac). Retrieved May 09, 2025 from: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9F0588>.
9. Expressio: Les expressions françaises décortiquées. Retrieved May 22, 2025 from: <https://www.expressio.fr/expressions>.
10. Intern@ute: expressions. Retrieved May 22, 2025 from: <https://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise>.
11. Rey A., Chantreau S. (1993). Dictionnaire d'expressions et locutions. Le Robert.
12. TLFi : Trésor de la langue Française informatisé. ATILF – CNRS & Université de Lorraine. Retrieved May 22, 2025 from: <http://atilf.atilf.fr>.